

ACTION AND RELIGIOUS DISCOURSE AT IOAN VANCEA DE BUTEASA

Ioan GHERGHEL

Assoc. Prof., PhD., Technical University of Cluj Napoca

Abstract: The article highlights biographical landmarks and activities that characterize the strength of the religious personality of the greek-catholic bishop Ioan Vancea and emphasizes elements regarding the exceptionally significant role that this cleric, insufficiently known and valued, had in a critical historical and religious context for romanians from Transilvania (establishment of austro-hungarian dualism), when the courage and determination of the leaders, the organizational, discursive capacity and action mattered significantly for the defense of the rights of the compatriots. The goals and actions of the high prelate, both in the relationship with the authorities of the secular state and in the dialogue with the Vatican, are marked by the vocation of serving the nation and the church, having their foundations in the deep roots of his romanian family, which instilled in him firm convictions materialized in turbulent political times where compromise and abandonment of identity by the politically and socially inferior were quite common.

Keywords: religious discourse, action, national identity, greek-catholic church, austro-hungarian dualism;

Lucrările apărute până în prezent cu privire la mitropolitul unit Ioan Vancea pun în evidență preponderent bogata activitate pastorală și administrativă a acestuia, de mare importanță pentru dezvoltarea și implementarea legislației bisericești greco-catolice, rolul său în dezvoltarea materială a Blajului și în asigurarea condițiilor de formare a preoților și intelectualilor ardeleni. Demersul nostru accentuează asupra unor elemente biografice de referință pentru cel care avea să devină una dintre cele mai importante personalități române ardeleni din a doua jumătate a secolului XIX și asupra rolului pe care *acțiunile și discursurile acestuia l-au avut în susținerea și promovarea drepturilor politice și religioase* a celor pe care a fost chemat să-i apere și să-i îndrume.

Referitor la familia Vancea (Vancsa), sursele istoriografice sunt unitare în a considera că se trage din cneazul și nobilul vechi român Onciuc, fiul lui Lupu Stan, ce avea în stăpânire jumătate din domeniul Varalia, format din moșiile Oncești, Nănești și Valea Porcului (Stejarului) primit ca donație nouă (*nova donatio*) odată cu titlul de liber baron și obligația să participe la război numai sub stindardul regelui, adică doar atunci când regele însuși apărea pe câmpul de luptă. O cercetare a nobilității făcută de juzii locali la 1752 atestă vechimea familiei de la 1366. În 1408, când fii lui Onciuc, Iancu și Lodomir, "români din Oncești, își dovedesc drepturile în fața comitatului, au fost introduși în moșia Varalia zisă Oncești, în baza dreptului ereditar"¹. Despre o familie Vancea se face referire și în diplomele nobililor români din Apșa, "într-o donațiune a regelui Sigismund de la anul 1406 fiind vorba și de Vancea și Alesandru, fii lui Vlad"². Familia, devenită extrem de numeroasă s-a împărțit, mai multe ramuri ale ei primind

¹ Filipașcu, A., *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2014, p. 198

² Bunea, A., *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2010, p. 19

diplome nobiliare armaliste de la principii transilvani, cum a fost ramura din Călinești înnobilită la 1668 de către Mihai Apafi și o ramură a familiei care a emigrat în Districtul Cetății de Piatră (Ținutul Chioarului), care a primit o diplomă armalistă în 1638 de la Gheorghe Rakoczi I pentru Ioan Vanca, pușcaș, iar Ioachim Vanca stabilit în Asuajul de Sus a fost înnobilit de către același principe în 1681³. Trebuie spus că Maramureșul istoric a constituit de-a lungul secolelor un rezervor populațional pentru ținuturile învecinate, foarte multe familii emigrând și stabilindu-se în locuri în care din varii rațiuni, de regulă necesități de ordin militar, autoritățile le puneau la dispoziție proprietăți. Stabilirea unei ramuri a familiei maramureșene Vancea în Ținutul Chioarului, alături de alte numeroase familii maramureșene, poate fi legată de creșterea în importanță în secolele XV-XVII a rolului Cetății Chioarului, fiind perioada în care apar primele atestări documentare a mai multor localități subordonate cetății, noii veniți urmând să aibă îndatoriri, sarcini fiscale și militare în legătură cu aceasta.

Ioan Vancea, descendentul familiei Vancea din Oncești care a fost înnobilit la 1638 (diplomă cu stemă) pe seama localității Buteasa, aflată în apropierea Cetății Chioarului, a avut șapte fii (Ioan, Petru, Grigore, Gheorghe, Nicolae, Teodor și Filip) care au moștenit proprietățile și nobilitatea familiei. Legătura directă a mitropolitului Ioan Vancea cu această familie este atestată de păstrarea prin timp de către ierarhul greco-catolic a adausului nobiliar "de Buteasa", așa cum aveau să procedeze și alți clerici uniți, descendenți ai unor familii nobiliare din Chioar și care aveau să poarte îndatoririle preoțești în alte părți ale Transilvaniei (după cum alții au renunțat în timp la "adausul" nobiliar, dar amintind în diferite ocazii de descendența lor din familii "dăruite" cu nobilitate, așa cum au fost episcopii greco-catolici Ioan Bob, Ioan Lemeni sau cardinalul Iuliu Hossu, de asemenea cu rădăcini chiorene). Acest mod de atestare a nobilității, pe lângă legătura cu locul de origine, avea și o miză ce ținea de nevoia unei legitimări de statut care putea conta în dialogul cu autoritățile maghiare obișnuite să îi trateze pe

³ Ioan cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familia nobile române*, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1892, după Ardelean, L., *Identitate nobiliară în secolul al XVII-lea: Diplomele armaliste ale familiilor Bufta și Vanca*, <https://www.salutsighet.ro>, 31.03.2022

românii ajunși în anumite poziții administrative, ca parveniți și profitori ai "binefacierilor" îngăduite de neamul stăpânitor.

Începând cu secolul XVIII, pe fondul îngreunării condițiilor de trai ca urmare a obligațiilor în creștere impuse familiilor românești din Chioar de către nobilii unguri, a contestării și nerecunoașterii de către aceștia a scutirilor garantate de diplomele de înnobilare, precum și a dificultăților economice determinate de nevoia cultivării unui pământ slab roditor și a dimensiunii reduse a proprietăților, mai multe familii din Districtul Cetății de Piatră au emigrat în zone cu teren fertil din Câmpia de Vest a Transilvaniei. Printre acestea și familia celui care avea să devină unul dintre cei mai importanți conducători ai Bisericii Greco-Catolice din Transilvania și care avea să păstreze prin timp cu mândrie și recunoștință legătura cu locurile strămoșești. Numele Vancea nu mai este astăzi prezent în localitatea Buteasa, dar îl regăsim în localități învecinate, precum Șomcuta Mare (care a fost centrul administrativ al Districtului Chioar) ori Satulung, unde s-au stabilit cu timpul alți descendenți ai familiei din Buteasa, lunca Someșului permițând practicarea mai ușoară a agriculturii în comparație cu terenurile deluroase și pietroase din arealul în care se află situat satul Buteasa. De altfel, procesul de migrare din localitățile montane și semi-montane ale Maramureșului, Chioarului și Lăpușului în Câmpia de Vest a fost unul constant, chiar dacă nu deosebit ca amploare, de-a lungul secolelor XVIII-XX multe familii românești stabilindu-se în localități existente în județele Satu Mare și Bihor sau chiar înființând unele noi.

Localitatea Vășad (comuna Curtuișeni, ținutul Crișanei), aflată la limita dintre județele Satu Mare și Bihor, este o veche așezare românească situată într-un areal în care satele românești sunt amestecate cu sate maghiare, dar și unele și celelalte au evoluat ca și comunități închise păstrându-și caracterul compact etnic. Aici avea să se stabilească familia Vancea din Buteasa și să se nască, la 18 mai 1820, Ioan Vancea de Buteasa. Acesta a urmat primele două clase elementare în localitatea natală, după care, la vârsta de 11 ani, "cel mai deștept, mai harnic și mai bun"⁴ dintre cei cinci copii ai familiei Gheorghe și Floare Vancea (născută Nistor) avea să fie trimis la Oradea pentru a urma doi ani de școală primară la Școala greco-catolică din orașul de pe Criș, sub îndrumarea eruditului învățător Iosif Godșa⁵. Ulterior este elev intern al Seminarului greco-catolic și în calitate de bursier al fundației Episcopului Ignatie Darabant, frecventează cursurile de religie și de filosofie ale călugărilor romano-catolici la Arhigimnaziul Premonstratens din Oradea, unde este foarte apreciat de profesori și caracterizat drept "*bonae spei juvenis*", adică "un tânăr de bună nădejde"⁶.

La 12 august 1841 e primit în clerul Eparhiei greco-catolice orădene, urmând ca datorită calităților sale, evidențiate în inspirata caracterizare pe care i-o face episcopul de mai târziu Vasile Erdelyi-Ardeleanu ("cinste a moravurilor", "fire nobilă", "distins progres dovedit în studii") să fie trimis la studii în Viena, la Seminarul Sfânta Barbara, unde

⁴ Georgescu I., *Mitropolitul Ioan Vancea la 50 de ani de la moartea lui*, Oradea, 1942, p.12

⁵ Neș, T., *Oameni din Bihor*, Editura Aureo, Oradea, 2018, p.331

⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno 1837*, Varadini, Typis Caesreo-Regio-Privilegiatae Tipographiae, p. 137, după Sana, S., Un bihorean la Blaj – Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa (1820-1892), <https://www.istorielocala.ro>, 13.08.2012

aprofundează științele teologice, dar și "cursurile de drept civil, atât public cât și privat al Ungariei"⁷. Despre calitățile și sârguința tânărului transilvănean la seminarul vienez avea să vorbească mai târziu fostul său coleg, Iosif Sembratowicz, ajuns Mitropolit al rutenilor din Galiția, arătând că arhiepiscopul nostru "nu numai în studiile propuse a fost cel dintâi, ci pre lângă aceea a învățat limba franceză, iar limba germană pre care nu avuse ocaziune de a o studia și-a însușit-o așa de perfect în scriere și vorbire, încât singur între toți conșcolarii săi români și ruteni a fost în stare să depună din studiul pastoralului în limba germană și nu în limba latină cum făceau ceilalți tineri români și ruteni"⁸. După absolvirea celor patru ani de studii, la 10 august 1845, primește taina preoției, trăind bucuria hirotonirii ca preot celib în mijlocul credincioșilor din satul natal, Vășad, o dată cu sfințirea noii biserici parohiale din localitate de către episcopul Vasile Erdelyi-Ardeleanu.

Așa cum remarcă biograful preot Ioan Georgesu, după absolvirea studiilor teologice la Viena, Ioan Vancea nu a ezitat niciun moment în asumarea celibatului, convins că numai printr-o dedicare totală credincioșilor săi poate fi cu adevărat de folos și că "preoția, acest meșteșug ceresc al cârmuirii sufletelor, cere puteri de înger, o curăție mai mare decât a razelor soarelui. În preot trebuie să stăpânească știința, virtutea, puterea tainelor. El trebuie să trăiască în umbra bisericii și mai mult să fie auzit decât văzut și simțit. Glasul lui sărbătoresc, serios, adânc trebuie să rostească cuvinte profetice, sau să cânte imnuri de pace din înălțimea altarului. Dacă se arată în mijlocul oamenilor, s-o facă aceasta numai pentru a-i împărtăși de binefaceri. Atunci ei îl vor cinsti și-i vor arăta toată încrederea. Dacă, însă, și preotul e văzut gudurându-se pe lângă cei mari, căutând mesele albe și petrecerile ("*Vai de mine ce potop/Când joacă și popi și tot!*" – zice un cântec popular), ori făcând din parohie tarapană pentru îmbogățirea sa și a familiei sale, cum din nenorocire așa de adeseori se întâmplă la noi românii, atunci să nu ne mirăm că nu i se arată nici o cinste și nici o încredere"⁹.

⁷ Bunea, A., op.cit. p. 24

⁸ idem, p. 26

⁹ Georgescu I., op. cit., p. 13

La 19 noiembrie 1845 începe slujirea, pentru o perioadă foarte scurtă de timp, ca preot capelan în localitatea Macău (azi Mako în Ungaria), după care episcopul Erdelyi-Ardeleanu îl trimite la 7 decembrie 1845 la Institutul de înalte studii teologice Sfântul Augustin din Viena, pe care îl absolvă la 31 iulie 1848. Absolvirea studiilor teologice vieneze este încununată pentru tânărul preot Ioan Vancea de obținerea titlului de doctor în teologie, cu lucrarea "Tratat istoric dogmatic despre purcederea Duhului Sfânt de la Fiul" (*Dissertatio historico-dogmatica de processione Spiritus Sancti a Filio*), o lucrare amplă pentru acele timpuri și deosebit de importantă și sensibilă din punct de vedere teologic, subiectul abordând una din diferențele dogmatice care separă Apusul de Răsăritul creștin ("dogma filioque") și căreia autorul îi caută întemeieri îndeosebi în scrierile primilor părinți ai Bisericii, dovadă stând capitolele de început ale lucrării ("Obiecțiunile Grecilor neuniți", "Mărturiile Sfinților Părinți ai Bisericii Grecești", "Mărturiile Sfinților Părinți ai Bisericii Latine"). O altă parte a lucrării ("Sinoadele de credință", "Sinoadele particulare", "Sinoadele ecumenice") expune polemicele teologice care au accentuat diferențele de interpretare dintre cele două biserici, la finalul lucrării tânărul doctor teolog căutând să indice prin formulări accesibile convingerea sa și a bisericii catolice privitoare la purcederea Duhului Sfânt atât de la Tatăl cât și de la Fiul, considerând că "dacă Duhul Sfânt nu purcede numai de la Tatăl, cum zic pravoslavnicii, ci și de la Fiul, cum spun catolicii, atunci Duhul Sfânt e nepotul tatălui, iar Tatăl bunicul Duhului". La fel ar fi să fie "dacă Duhul Sfânt ar purcede numai de la Fiul; însă adevărata credință creștinească arată că El purcede atât de la Fiul cât și de la Tatăl, cu o singură procesiune; urmează deci că nu poate fi vorbă la persoanele dumnezeiești de o legătură ca aceea dintre nepot și bunic sau invers"¹⁰.

Din perioada studiilor teologice de la Institutul Sfântul Augustin, se păstrează un discurs rostit la 2 martie 1848 de către Ioan Vancea de Buteasa, în fața colegilor, potrivit cutumei existente în institut. De o cutremurătoare actualitate, discursul ierarhului nostru accentuează cu privire la responsabilitatea uriașă care apasă asupra clerului conducător și asupra conducătorilor de orice fel care asumă formal învățătura lui Hristos, iar în faptele vieții lor nu se supun acesteia, slăbind astfel și încrederea celor pe care au fost chemați să îi păstorească sau conducă: "Va trebui să dăm seama de atâtea daruri ale lui Dumnezeu de care ne-am bătut joc! (...) Ce să zicem despre cei ce se vor fi întâmplat să fie conducătorii altora? Căci dacă nimeni nu moare de tot când pleacă din această lume, ci prin faptele sale dăinuiește multă vreme, cu cât mai mult nu trebuie să se spună aceasta despre cei mari, care vor trebuie să geamă că prin faptele lor au nenorocit pe atâția dintre cei mici?! Ce primejdie e să fii fruntaș! Câtă răspundere nu-ți aduce slujba? Atunci ne vom încredința deplin că «celor mici Domnul le va arăta îngăduință și milă, însă cei puternici vor fi pedepsiți cu strășnicie» (Solomon 6.6). Ce vom putea îngăima când va fi ciuruită râvna noastră, care toată ar fi

¹⁰ Georgescu, I., op.cit. p.15

trebuit să fie pentru Casa Domnului? Când pe Domnul îl urmăm numai cu numele, iar cu fapta lumea și pe diavolul, fiindcă nu facem voia Lui, ci pofta acestora?”¹¹.

În perioada în care a fost fost însărcinat cu rezolvarea de probleme administrative curente ale Eparhiei orădene (arhivar, vicenotar consistorial și profesor la Școala normală română unită, secretar episcopal, inspector școlar diecezan) și a participat la activități liturgice ori misionare (în 21 noiembrie 1852 îl însoțește prin părțile bihorene pe vicarul apostolic al eparhiei Sahle din Siria, ”a cărui cuvântare în limba arabă o tălmăcește în românește tânărul Vancea”¹², virtuțile și vredniciile lui Ioan Vancea de Buteasa au devenit tot mai cunoscute în rândul clerului și poporului Bisericii Române Unite. În acest timp, vocația de cărturar și erudit cunoscător al chestiunilor de drept canonic a viitorului mitropolit este probată de elaborarea în 1861 a lucrării ”*Dialogu despre constituțiunea Bisericeii și despre sinoade*”, lucrare apărută într-un context de frământări politice cu incidență inclusiv în organizarea bisericilor de pe cuprinsul Imperiului habsburgic. Ungurii, preocupați de ieșirea de sub tutela imperială, urmăreau totodată obținerea deplinei autonomii în funcționarea bisericilor lor, lucru reușit de reformați pe la 1869, iar românii, atât ortodocși cât și greco-catolici doreau ca biserica să fie condusă de către cler și mireni în mod autonom. Dacă la ortodocși acest curent a dus la apariția Statutului organic al lui Andrei Șaguna (1868) care a consacrat vechiul principiu canonic ortodox de implicare a mirenilor în viața bisericii, în biserica greco-catolică arhieriei s-au opus prezenței unei componente mirene în administrarea activităților bisericesti, exponentul acestei poziții fiind canonicul de Oradea, Ioan Vancea, care în lucrarea sus-menționată ”pledează pentru cârmuirea exclusivă a bisericii de către sinodul arhieresc, iar intervenția elementului mirean să se îngăduie în măsura admisă de canoane”¹³. Trebuie să amintim aici că poziția viitorului ierarh, care exprima, de fapt, poziția Bisericii greco-catolice din Transilvania, a fost întâmpinată cu accente critice în paginile Gazetei Transilvaniei (nr. 61 din august 1861) în care se reproșează că ”apără absolutismul și despotismul bisericii care atâta stricăciune, ba și disperare a cășunat Diecezei”¹⁴, după cum vom observa că aceste reacții nu au rămas fără ecou la nivelul conducerii bisericesti, personal a viitorului mitropolit Ioan Vancea de Buteasa, care avea să pună problema în dezbatere mai târziu, cu ocazia ținerii celui de-al doilea Sinod provincial (1882) și să solicite în textul propus spre aprobare Vaticanului admiterea de membri laici în administrarea bunurilor ”averilor bisericesti și școlare”. În răspunsul prin care aprobă, trei ani mai târziu (1885), decretul sinodului, Vaticanul observă că ”pe lângă anumite rezerve și în anumite împrejurări, laicii pot fi tolerați, dar nu se poate încuviința de Sinod (s.n. I.G.) o asemenea situație, adică nu li se poate crea un drept dintr-o toleranță”¹⁵.

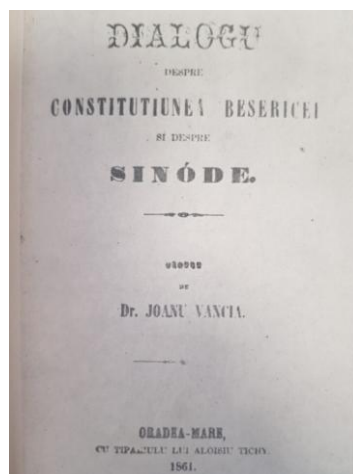
¹¹ 2. Idem, p.17

¹² Idem, p. 19

¹³ Neș, T., op.cit. p. 332

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Georgescu, I., op. cit. p. 45

Printre demnitățile ecleziastice deținute de Ioan Vancea înainte de a urca treptele arhieresti, amintim pe cea de "canonic" în Capitulul Catedral, unde este instalat la 1 noiembrie 1855 (Catedrala Sfântul Nicolae din Oradea), în prezența nunțului apostolic de la Viena, cardinalul Vialle Preda, trimis de Papa Pius al IX-lea pentru inaugurarea noii mitropolii a Blajului. Tot acum îi sunt încredințate de către episcopul Vasile Erdelyi-Ardeleanu, cel care i-a vegheat o importantă parte a drumului creșterii și formării în Biserică, și alte sarcini: arhidiacon al Arhidiaconatului Mureșului, examinator pro-sinodal, vicepreședinte al Tribunalului Matrimonial, membru în Consistoriul diecezan¹⁶.

Multe și importante sarcini pe care Ioan Vancea le-a îndeplinit cu ascultare și osârdie până la ridicarea în rangul episcopal l-au făcut cunoscut în vrednicia sa întregii Biserici unite din Transilvania, astfel încât la hirotonirea ca episcop al Eparhiei de Gherla, (3 decembrie 1865), episcopul orădean Iosif Pop Sălăjanul (de Băsești), însărcinat cu hirotonirea, pune în evidență ca principale însușiri ale chiriarhului smerenia și râvna, adresând credincioșilor prezenți în Catedrala Sfântul Nicolae din Oradea un discurs plin de admirație legat de personalitatea noului ierarh: "fericit cler și popor căruia ești dat episcop și părinte; că tu ești îndreptătorul credinței și chip de blândețe; tu pildă de curăție; tu binecuvântarea poporului român pe care îl iubește Domnul pentru că te-a dat lui pe tine; (...) dar primește-l și tu, națiune română, ca pe unul din principii tăi sufletești, ca pe podoaba și mărirea ta"¹⁷. Noul episcop sosește la Gherla în 18 ianuarie 1866, iar înscăunarea se face la 28 ianuarie. Merită să remarcăm faptul că la masa dată în cinstea sa, Ioan Vancea de Buteasa rostește patru cuvântări: una în limba latină, dedicată Papei Pius al IX-lea, următoarea în limba română pentru Suveran, a treia în limba germană pentru reprezentanții Armatei comune și a patra în limba maghiară pentru ceilalți participanți, printre care baronul Daniil Banffy, prefectul județului Doboka¹⁸. Ordinea aleasă de înaltul ierarh nu a fost întâmplătoare, ea transmițând celor prezenți un demn mesaj legat de crezul slujirii sale într-un spațiu marcat de frământări politice și religioase, cum era Transilvania acelei perioade.

¹⁶ *Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Magno-Varadinensis Graeci-Ritus Catholicorum pro anno 1864*, Magno-Varadini, In Tipographia Aloisii Tichy, p. 29-30, după Sana, S., op.cit.

¹⁷ Georgescu, I., op cit. p.23

¹⁸ Idem, p. 25

Valorificând experiența funcțiilor deținute până la a ajunge episcop de Gherla, Ioan Vancea de Buteasa reușește, în cei doi ani de păstorire a credincioșilor uniți de pe cuprinsul eparhiei sale, să ducă la îndeplinire multe sarcini privind organizarea vieții bisericești în folosul nației, dintre care trebuie menționate: dezvoltarea rețelei școlilor primare românești și reglementarea susținerii acestora de către credincioși; organizarea Seminarului Teologic din Gherla; salarizarea preoților din parohiile românești desprinse din Eparhia ruteană de Muncaci; publicarea primului șematism diecezan; statute pentru administrarea bunurilor bisericești și a beneficiilor parohiale¹⁹.

La 7 septembrie 1867 moare mitropolitul Alexandru Sterca Șiuluțiu, iar la 11 august 1868, după obținerea acceptului guvernului privind respectarea dreptului clerului unit de a-și alege singur mitropolitul, se întâlnește sinodul "electoral" care îl alege cu 59 de voturi pe Ioan Vancea de Buteasa, urmat de Timoteiu Cipariu cu 49 de voturi și I. F. Negruțiu cu 36 de voturi. Noul mitropolit este confirmat prin diploma regală din 21 octombrie 1868 și bulla papală din 21 decembrie același an²⁰.

În noua demnitate, vreme de 25 de ani, Ioan Vancea de Buteasa dă proba înaltelor sale calități organizatorice și de păstorire, a unei excelente diplomații, extrem de necesare atât în plan religios cât și politic, precum și a unui spirit patriotic care îl face îndrăgit de către românii de pe întreg cuprinsul Transilvaniei, indiferent de confesiune. Între anii 1869 și 1874 efectuează numeroase vizite canonice, cu prioritate în zonele care nu mai fuseseră vizitate de zeci de ani de vreun înalt ierarh, fiind "primit cu mare însuflețire nu numai de credincioșii săi ci și de străini; îndeosebi trebuie amintită buna primire pe care i-o fac frații români ortodocși; ei îl primesc aproape ca pe un vlădică al lor"²¹.

În perioada 20 - 22 octombrie 1869 convoacă primul său sinod arhiepiscopal, o astfel de întrunire nemaiaivând loc de 36 de ani (1833), căruia îi urmează trei sinoade provinciale (1872, 1882, 1889). Deosebit de frumos încheie vrednicul mitropolit lucrările celui de-al doilea sinod provincial, îndemnându-și arhieriei la multă stăruință pentru îndeplinirea hotărârilor sinodale "căci fără stăruință, nici luptătorul nu are biruință, nici biruitorul nu dobândește cunună; stăruința e tăria puterilor, desăvârșirea virtuților. Ea e mama vredniciei, mijlocitoarea răsplății, sora răbdării, fiica satorniciei, prietena păcii, cheagul prietenilor, legătura umanității, întărirea sfințeniei... Căci nu se mântuiește cine începe, ci cine stăruiește până la sfârșit"²².

De o covârșitoare importanță în periplul misionar al mitropolitului și în istoria Bisericii Române Unite cu Roma este prezența și activitatea lui Ioan Vancea de Buteasa la Sinodul Ecumenic Vatican ținut în perioada 22 noiembrie 1869 – 30 iunie 1870. Aici ia cuvântul de mai multe ori, prezentându-se "cu argumente convingătoare, rânduite în discursuri cu un stil sobru, dar cu conținut masiv, pentru emanciparea bisericii greco-catolice de sub mitropolia romano-catolică"²³. Pentru a contracara tendința de

¹⁹ Idem, p. 26

²⁰ Idem, p. 28

²¹ Idem, p. 29

²² Idem, p. 35

²³ Neș, T., op.cit. p. 333

uniformizare a ritului bisericilor catolice, mitropolitul transilvănean se întâlnește la 17 februarie 1870 cu cardinalul Capalti, președintele comisiei sinodale pentru chestiuni disciplinare, în fața căruia susține că *"așezămintele, datinile, disciplina Bisericii răsăritene de veacuri a trecut în sângele și viața credincioșilor așa, încât ele nu pot fi schimbate, cu atât mai puțin înlăturate"*²⁴ și că interesele generale ale creștinătății cer ca ele să rămână neatinsse. La 5 martie același an, Ioan Vancea de Buteasa reia discuțiile cu cardinalul Capalti în care îi argumentează că Biserica română unită trebuie să se dezvolte după o legislație proprie, iar la 20 martie îi prezintă cardinalului sus-menționat, împreună cu Iosif Pop Sălăjanul, episcopul de Oradea Mare²⁵, un memoriu conținând expunerea de motive pentru care ritul și disciplina Bisericii de rit bizantin trebuie să rămână aceleași. Discursul mitropolitului transilvănean a fost într-atât de convingător încât nu doar cardinalul sus-amintit, ci toți membri comisiei sinodale îl asigură de faptul că *"hotărârile disciplinare ale acestui Sinod nu vor avea în vedere pe clericii și credincioșii săi"*²⁶. Eforturile și rezultatele obținute de mitropolitul de la Blaj sunt apreciate de deputații români din parlamentul maghiar care la 26 iunie 1870 îi trimit o telegramă de felicitare pentru activitatea desfășurată *"întru apărarea ritului oriental și emanciparea bisericii greco-catolice de sub jurisdicțiunea celei romano-catolice"*²⁷.

În timpul aceleiași prezențe la Roma, Ioan Vancea de Buteasa reușește să obțină scoaterea parohiei române unite din Sighetu Marmației de sub jurisdicția episcopului rutean de Munkacs și să o treacă sub ascultarea episcopului român unit al Eparhiei de Gherla²⁸, în pofida opoziției vehemente a episcopului de Munkacs aflat și el la Roma. Decizia a fost consfințită prin decretul Congregațiunii de Propaganda Fide din 6 mai 1870²⁹.

Relevant sub aspect simbolic în istoria bisericii unite și a întregii națiuni române creștine este evenimentul petrecut la 28 ianuarie 1870, când, răspunzând invitației președinției Sinodului ecumenic din Vatican, Ioan Vancea de Buteasa *"săvârșește o liturghie românească în biserica Sfântului Petru din Roma, și anume în brațul drept al crucii mărețe, formată de spațiul interior al acestei biserici, acolo unde se țin și ședințele publice ale sinodului. Diaconi sunt canonicul Ioan Sabo și Victor Mihalyi"*³⁰.

În 1887, la aniversarea a 50 de ani de apostolat al Papei Leon XIII, mitropolitul unit este invitat la Roma, beneficiind de o primire cu totul deosebită. *"Lui i se dă cuvânt înaintea tuturor. Papa îl pofteste să vorbească zicându-i: «Să auzim pe Archiepiscopul Românilor din Ungaria»»* (*Audiamus Archiepiscopum Romanorum ex Hungaria*) și mitropolitul Vancea rostește o cuvântare atât de potrivită cu împrejurarea în care se găsește încât Papa o numește *«prea nobila ta cuvântare»* (*nobilissima oratio tua*) și-i cere manuscrisul³¹.

²⁴ Georgescu, I., op. cit. p. 36

²⁵ Neș, T., op. cit. p. 333

²⁶ Georgescu, I., op.cit. p.36

²⁷ Neș, T., op. cit. p.333

²⁸ Neș, op. cit. p. 334

²⁹ Bunea, A., op. cit. p. 50

³⁰ Georgescu, I., op.cit. p. 38

³¹ Idem, 42

În activitatea de conducere și administrare a bisericii unite din Transilvania, înaltul ierarh are realizări continue și înnoitoare, dovedind cu prisosință râvna pe care o cere apoi clerului și credincioșilor săi. Se ocupă constant de organizarea școlilor confesionale și dotarea lor și a preoților, scop pentru care înființează un fond scolastic, apoi unul pentru preoții bătrâni și bolnavi. Întocmește regulamentul fondului văduvelor și orfanilor. În 1879 reorganizează învățământul teologic adăugând la materiile studiate deja: "Ritul oriental, *Dreptul civil, Economia rurală, Medicina pastorală* (s.n. I.G.), iar în 1889 completează programa analitică cu: *Filosofia creștină, Liturgica și Oratoria sacră*"³², urmărind, în spiritul predecesorilor săi din Școala Ardeleană, formarea de preoți care să răspundă atât nevoilor spirituale cât și celor de instruire a românilor ardeleni. Se implică în ridicarea de clădiri pentru necesitățile de pregătire ale elevilor și studenților teologi, clădiri care înfrumusețează și astăzi Blajul.

Inteligența, diplomația politică și cutezanța socotită a mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa au fost de mare folos românilor din Transilvania greu încercată în perioada dualismului austro-ungar. În 1870, aflându-se încă la Roma, este informat cu privire la decizia de reorganizare a tribunalelor judecătorești din Ungaria și Transilvania și îi cere ministrului de justiție al Ungariei "ca la conferirea posturilor să fie cu dreptă considerațiune și la Românii greco-catolici"³³, anexând adresei o listă cu 55 de etnici români absolvenți ai studiilor de drept.

În 1872, președintele Consiliului de miniștri al Ungariei, Lonyai Menyhert, îi solicită mitropolitului greco-catolic, cu abilitatea dată de diplomația propriului interes, un memoriu cu privire la doleanțele românilor. Sesizând încercarea politicianului ungar de a introduce discordia între reprezentanții românilor transilvăneni, mitropolitul unit îi "atrage luarea aminte că el este numai unul din capii bisericești ai Românilor (celălalt e mitropolitul ortodox Andrei Șaguna), iar nu capul lor politic; nu are, deci, nici o calitate să prezinte asemenea memorii"³⁴. În pofida răspunsului trimis de ierarhul greco-catolic, prim-minstrul ungar insistă cu solicitarea, astfel că Ioan Vancea de Buteasa organizează în 29 iunie și 3 iulie, la Blaj, două întâlniri la care îi invită pe George Barițiu, lider marcant al românilor ardeleni (în acea perioadă conducea revista *Transilvania*, editată de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, ASTRA), pe Ilie Măcelariu, jurist, președinte al Partidului Național al Românilor din Transilvania (lider politic care nu a recunoscut alipirea Transilvaniei la Ungaria și a susținut boicotarea vieții politice din regat prin pasivism) și pe dr. Ioan Rațiu, avocat în Turda la acea vreme, care mai târziu avea să ajungă președinte al Partidului Național Român din Transilvania și inițiator al *Memorandumului* trimis împăratului Francisc Iosif I (1892) în numele națiunii române. Memoriul va fi redactat de George Barițiu și trimis guvernului de la Budapesta, iar românilor le va fi făcut cunoscut prin intermediul publicațiilor lor mai însemnate. Cunoscut ca *Memorandumul de la Blaj din 3 iulie 1872*, în document se solicită, printre altele, primirea românilor la Universitatea din Cluj, în mod proporțional, acceptarea limbii române în învățământul universitar, școli

³² Neș, T., op.cit. p. 334

³³ Bunea, A., op. cit. p. 51

³⁴ Georgescu, op. cit. p. 58

agronomice; conducerea autonomă a școlilor, liberă și independentă de organele statului etc.

Remarcabile sunt discursurile lui Ioan Vancea de Buteasa în forul legislativ de la Budapesta ("Casa Magnaților"), unde a reacționat la adresa legilor care urmăreau maghiarizarea națiunilor din Ungaria. Astfel, în discursul ținut la 13 mai 1879 pe marginea proiectului de lege referitor la introducerea obligatorie a limbii maghiare în școlile primare, afirmă, printre altele, că "practic judecând, învățătorii români care nu cunosc limba maghiară din Mitropolia Blajului vor fi aruncați pe drumuri și vor fi înlocuiți probabil cu învățători maghiari care nu cunosc limba școalei și locuitorilor comunei. Cum vor preda aceștia celelalte materii? (...) Biserica nu poate lăsa să-i scape din mână libertatea conștiinței, religiozitatea și educația morală ceea ce s-ar întâmpla prin numirea de învățători neromâni; Pentru biserica greco-catolică limba română este o condiție «sine qua non» a existenței sale"³⁵. De asemenea, mitropolitul Ioan Vancea trimite, prin intermediul strălucitului profesor și militant pentru drepturile românilor, Alexandru Roman, deputat în Parlamentul de la Budapesta, un document conținând obiecțiile la adresa proiectatei reforme a învățământului secundar, în care arată că prin aceasta:

"1. Se atinge autonomia bisericii, se instituie o «tutelă» asupra școlilor, se presupune că confesiunile n-ar fi capabile de a organiza, conduce și supraveghea școlile, se amestecă învățământul, religia și morala.

2. Se tinde la maghiarizarea naționalităților, introducându-se «limba statului de limbă vehiculară de instrucție». Limba examenelor profesorilor, testimonilor, vădește limpede tendința proiectului, deși «ideea de naționalitate și convingerea născută din îmbrățișarea conștiinței a ei este astăzi în Europa unul dintre cei mai puternici motori spirituali». Legea naționalităților, bună, rea, încă este contra reformei, care contribuie în mod însemnat la iritarea spiritelor"³⁶.

Poziția exprimată de capul Bisericii greco-catolice creează nemulțumire la nivelul reprezentanților guvernului ungar, care i-o fac cunoscută regelui Franz Joseph, astfel că, cu ocazia unei vizite pe care regele o face la Seghedin, acesta îl admonestează atât pe Ioan Vancea cât și pe mitropolitul ortodox Miron Romanul, cărora le cere să influențeze credincioșii "în direcțiunea ca ei să fie nu numai aderenți zeloși ai religiunii și naționalității lor, ci totodată și cetățeni credincioși ai statului unguresc"³⁷.

În pofida avertismentului, Ioan Vancea de Buteasa continuă să formuleze obiecții la adresa insidioaselor politici de deznaționalizare promovate de guvernul ungar. În discursul ținut la 19 ianuarie 1891 cu privire la grădinițele ("asilurile") de copii, care urmau să fie obligatorii, administrate de stat și în care limba de conversație să fie exclusiv maghiara, ierarhul nostru atrage atenția că "Legea se amestecă în raporturile sfinte și intime ce există între părinți și copii, când îi răpește pe copii înainte de a se fi urzit trainic o legătură între membrii familiei. Asilurile să nu fie obligatoare, ci facultative. (...); Asilurile, dacă se vor înființa, să fie confesionale și încredințate

³⁵ T.V. Păcățianu, o.c., vol. VI - VII, după Neș, T., op. cit. p. 337

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

bisericilor, care îi vor educa pe copii în limba lor maternă și nu în cea maghiară, cum se proiectează”³⁸.

Grăitoare cu privire la noblețea și sacrificiul acestui ales om al Bisericii este constituirea ”Fundațiunii Văncene”, căreia prin Testamentul redactat la 22 octombrie 1887, Ioan Vancea de Buteasa îi lasă toată averea sa ”în bani parați, aur, argint, aramă, bancnote, obligațiuni de asigurare la societatea «The Gresham Life Assurance Society», în valoare de 30.000 de florini, precum și casa din Oradea (...). Prin «Literile Fundaționale» lăsamântul testamentar l-a mai sporit cu 36.000 de florini, cruțați cu «mare parsimonie»³⁹, urmând ca sumele rezultate din administrarea patrimoniului Fundației să fie utilizate de profesorii și învățătorii din Blaj, de cler, studenți și alte categorii (fete de preoți, ucenici), slujitori ai Bisericii neamului.

Despre spiritul filantropic al ierarhului de la Blaj a scris și Mihai Eminescu, după o întâlnire pe care a avut-o cu canonicul Augustin Bunea, martor la multele donații pe care mitropolitul le făcea din ”caseta proprie”, marele poet consemnând în Curierul de Iași nr. 36/15 decembrie 1876 că ”Escelența sa Dr. Ioan Vancea, părintele mitropolit din Blaj, de curând a dat dovadă de generosul său zel filantropic” și după ce prezintă date referitoare la donații și destinațiile acestora, Eminescu încheie scriind: ”aducem omagiile noastre Preasfinției Sale pentru acest act filantropic național și îi dorim să se poată bucura mulți ani de roadele darurilor sale”⁴⁰.

Sfârșitul misiunii pământești a vrednicului de pomenire mitropolit s-a petrecut în mod neașteptat, în noaptea de 30/31 iulie 1892, după o zi în care a desfășurat, cu energia cunoscută, activități curente la reședința mitropolitană, fără a i se vedea vreo suferință. Fiind foarte lucid în momentul de dinaintea mării treceri, în pofida atacului cerebral suferit, îi transmite canonicului Augustin Bunea că dorește să se spovedească pentru că plecarea lui se va produce în grabă și lasă un mesaj pentru clerul și credincioșii săi.

Moartea marelui mitropolit a provocat o puternică emoție în rândul clerului și poporului român din Transilvania, publicațiile naționale evocând în paginile lor rostul de mare însemnătate pentru neam și biserică al acestui trudnic slujitor. Gazeta Transilvaniei, nr. 161/1892, scrie ”Rezultatele învederate ale liniștitei, dar roditoare activități vor fi tot atâtea momente ce vor eterniza memoria lui Ioan Vancea și vor face să locuiască numele lui între acelea ale marilor binefăcători ai neamului nostru”⁴¹, iar în revista Transilvania, Zenovie Boiu arată că cel plecat a avut parte ”(...) de stima și iubirea (...) nu numai de la credincioșii săi, ci la toți, cari au cunoscut și au știut prețui după merit activitatea cea rară și atât de mănoasă a defunctului, care, precum și viața lui cea pie, blândă, nepătată și esemplară îl pun în rândul celor mai buni capi ai bisericeii sale. Fie dar, ca această activitate pe nobilul teren al luminării și culturei poporului nostru să

³⁸ idem p. 338

³⁹ Unirea, nr. 33 și nr. 34/1892, după Nes, T., op. cit. p. 335

⁴⁰ M. Eminescu, *Opere*, vol. IX, Editura Academiei R.S.R. București, 1980, p. 511, după Ion Buzași în *Introducere* la volumul Bunea, A., op. cit.

⁴¹ după Neș, T., op. cit. p. 334

aducă veneratului Metropolit Ioan răsplata promisă celor buni, care el a meritat-o în viața sa și o a dorit-o până la ultima sa suflare”⁴².

”Portretul” realizat aici nobilului fiu al Maramureșului, Chioarului și Bihorului (locuri prin care a trecut familia sa de-a lungul secolelor), și-a propus să pună în evidență formarea, trăsăturile, implicarea și influența unei personalități cu totul deosebite a spațiului religios românesc din secolul XIX, pilduitoare pentru cei care i-au succedat, de referință pe drumul emancipării naționale, a progresului cultural al românilor ardeleni și ale cărei eforturi aveau să conteze enorm în realizarea unității de neam de mai târziu.

BIBLIOGRAPHY:

- Ardelean, Livia, *Identitate nobiliară în secolul al XVII-lea: Diplomele armaliste ale familiilor Bufta și Vanca*, <https://www.salutsighet.ro>, 31.03.2022
- Berindei, Dan, *Istoria Academiei Române 1866-2006. 140 de ani de existență*, București, 2006
- Bunea, Augustin, *Mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2010
- Filipașcu, Alexandru, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2014
- Georgescu, Ioan, *Mitropolitul Ioan Vancea la 50 de ani de la moartea lui*, Oradea, 1942
- Hossu, Vasile, *Elita Chioarului*, Editura Napoca Star, Cluj Napoca, 2011
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești*, Editura Semne, București, 2011
- Neș, Teodor., *Oameni din Bihor*, Editura Aureo, Oradea, 2018
- Pop, Ioan Aurel, *Transilvania, starea noastră de veghe*, Editura Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2016
- Sana, Silviu., *Un bihorean la Blaj – Mitropolitul Ioan Vancea de Buteasa (1820-1892)*, <https://www.istorielocala.ro>, 13.08.2012

⁴² Z. Boiu, Metropolitul Ioan Vancea în revista ”Transilvania”, nr. 9/15 septembrie 1892, p. 282, după Sana, S., op. cit.